

Г. Я. Бабій

Інвестиційно-інноваційні процеси в українсько-польському транскордонному регіоні як чинник суспільно-психологічних змін на прикордонних територіях

Досліджуються особливості розвитку прикордонних територій України в межах українсько-польського транскордонного регіону. Акцентується увага на ключових проблемах, які обмежують інвестиційно-інноваційну діяльність господарюючих суб'єктів у прикордонних областях Західної України, які входять до українсько-польського транскордонного регіону. Виокремлюється група суспільно-психологічних чинників деструктивного впливу на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні. Обґрунтовуються пропозиції, спрямовані на формування сприятливого інвестиційного клімату в українсько-польському прикордонні, орієнтованого на активізацію інноваційної діяльності підприємств і зростання обсягу інвестиційних проектів інноваційного характеру.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордонні території, транскордонний регіон, інноваційно-інвестиційна діяльність, суспільно-психологічне середовище.

Постановка проблеми. Прикордонні території нашої держави, розташовані в межах транскордонних регіонів між Україною та ЄС, є важливим об'єктом дослідження з огляду на підписання Угоди про асоціацію. З периферійних регіонів, якими були прикордонні області Західної України в період панування політики «залізної завіси», сьогодні вони, безумовно, перетворюватимуться на ареали міжнародного співробітництва та інтеграції, об'єднуючи в єдине ціле ментальні, соціальні, суспільно-психологічні, культурні, виробничі, управлінські та інші ланки економічного устрою України та сусідніх країн-членів ЄС.

Особливий статус прикордонних територій нашої держави, розташованих уздовж кордону з ЄС, зумовлений близькою ментальністю населення, що їх населяють, з мешканцями сусідніх Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. І попри те, що існують певні відмінності в соціальній свідомості, зумовлені історичними і політичними впливами у процесі її становлення, все ж по обидва боки кордону домінують радше спільні риси та цінності, аніж антагонізми.

©Г. Я. Бабій, 2014.

Таким чином, прикордонні території нашої держави, розташовані у межах транскордонних регіонів між Україною та ЄС, маючи особливий політичний, соціальний та економічний статус, займають також особливе місце в контексті запровадження євроінтеграційних процесів та адаптації на вітчизняний ґрунт стандартів і принципів господарського життя країн-членів ЄС.

Найбільш виразно вказані особливості проявляються у процесі формування елементів регіонального інституційного середовища, а також окремих складових економічного устрою на регіональному рівні, включаючи якість людського та соціального капіталу відповідного регіону, розвиток його інфраструктури, специфіку інвестиційного клімату.

Окремо слід відзначити значимість транскордонного впливу на активізацію інвестиційно-інноваційних процесів на прикордонних територіях України. Адже близькість до кордону з ЄС дає змогу інтенсифікувати трансфер технологій, забезпечувати належний рівень науково-технічного співробітництва, забезпечувати постійний обмін досвідом між інтелектуальними та навчально-освітніми центрами, залучати кошти в межах програм міжнародної технічної допомоги ЄС на модернізацію інфраструктури прикордонних територій України, розвиток тут інноваційного підприємництва, становлення сучасних інститутів інноваційної економіки.

У цьому контексті слід особливо відзначити перспективи активізації інвестиційно-інноваційної діяльності на прикордонних територіях України, розташованих у межах українсько-польського транскордонного регіону. Адже Польща є одним з найбільш послідовних та ефективних стратегічних партнерів нашої держави на міжнародній арені, а рівень культурної близькості, історичної спорідненості та ментальної ідентичності мешканців прикордонних територій обох держав є одним з найбільш відчутних з-поміж усіх транскордонних регіонів між Україною та ЄС.

Крім того, протяжність українсько-польського сухопутного кордону є найбільшою серед усіх транскордонних регіонів, що охоплюють прикордонні території України та сусідніх країн-членів ЄС. Зокрема, вона в 7 разів перевищує довжину українсько-угорського сухопутного кордону, у 3,7 разу є більшою, ніж довжина українсько-словацького, та у 1,23 разу, ніж українсько-румунського сухопутних кордонів [3].

Таким чином, актуальність дослідження перспектив подальшої активізації інвестиційно-інноваційного співробітництва в межах українсько-польського транскордонного регіону, включаючи вивчення можливостей нарощування інвестиційно-інноваційного потенціалу

прикордонних територій Західної України, обумовлюється двома групами чинників. По-перше, постійним зростанням ролі та вагомості цих територій у процесі поглиблення європейської інтеграції нашої держави; по-друге, об'єктивними соціально-психологічними та гео економічними передумовами, як то ментальна близькість і культурна спорідненість населення, спільний ресурсний потенціал, значна протяжність кордону.

Актуальність останніх досліджень та публікацій. З огляду на актуальність досліджуваної проблематики, висвітленню різних її аспектів приділялась значна увага багатьох вітчизняних і закордонних дослідників. Зокрема, це стосується наукових праць таких авторів, як Л. Бальцерович, Б. Бердиховська, І. Жовква, О. Знахоренко, Г. Колодко, А. Мадера, М. Мальський, О. Митрофанова, І. Михай, Є. Савельєв, Б. Сурмач, Л. Токар, С. Чеботар, Л. Чекаленко, А. Шептицький, М. Янків тощо, які акцентували свою увагу на стратегічному партнерстві між Україною та Польщею, у тому числі розглядаючи транскордонний аспект цієї проблематики.

Публікації В. Борщевського, В. Будкіна, І. Вахович, В. Гоблика, І. Журби, В. Засадко, Я. Логінова, Н. Мікули, А. Міщука, І. Михасюка, А. Мокія, Н. Павліхи, М. Перковського, С. Писаренко, А. Стасяка, І. Студеннікова, І. Тимечко, Р. Федана, З. Хойніцкі, В. Ястржембської розкривають сутність транскордонного співробітництва між Україною та Польщею в контексті європейської інтеграції нашої держави. У цих працях також окреслюється роль прикордонних територій і транскордонних регіонів у налагодженні ефективних взаємозв'язків між господарюючими суб'єктами та мешканцями українсько-польського прикордоння.

Інвестиційно-інноваційному співробітництву між Україною та Польщею, у тому числі в контексті розвитку прикордонних територій, присвячено наукові розвідки В. Андрійчука, І. Бабець, В. Білецького, Т. Васильціва, А. Гощинського, В. Григи, М. Дацишина, Р. Дацківа, О. Дудки, С. Ілляшенка, А. Козловської, Л. Колярської-Бобинської, О. Мокій, В. Ортіля, І. Польової, В. Прядка, Ю. Пукальського, О. Снігир, О. Чуприни та інших.

Водночас дослідження різних аспектів розвитку прикордонних територій Західної України в контексті досягнення пріоритетів інвестиційно-інноваційної діяльності в межах українсько-польського транскордонного регіону до цього часу не набули достатнього поширення.

Метою статті є виявлення закономірностей та окреслення перспектив розвитку інвестиційно-інноваційних процесів у межах прикордонних

територій України, які входять до складу українсько-польського транскордонного регіону, є сучасних соціально-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що визначення транскордонного регіону базується на твердженні, що це територія, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов та охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав.

Так, Н. Мікула вказує на те, що поняття «транскордонний регіон» є достатньо новим у регіональній економіці, оскільки воно почало застосовуватися лише у 90-х роках минулого століття. Під транскордонним регіоном прийнято розуміти певну територію, що охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав. При цьому наголошується, що крім суміжності, не доцільно приділяти увагу спільності інших характеристик, зокрема природно-географічних умов. Основним чинником, що визначає транскордонний регіон серед сукупності територіальних регіонів, є наявність кордону. І хоча транскордонний регіон може охоплювати суміжні території кількох країн, не може бути транскордонного регіону на не суміжних територіях. До того ж транскордонний регіон можна виокремити і на другому рівні після державного, тобто на рівні району (наприклад, для випадку українсько-польського кордону – це рівень район-повіт). Таке виокремлення завжди є цільове [6, с. 27-28].

І. Студенніков пропонує під транскордонним регіоном розуміти певну територію, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов і охоплює прикордонні регіони двох або кількох держав, що мають спільний кордон [11, с. 40].

В. Гоблік вказує на те, що зростання ролі та ваги транскордонних регіонів у сучасній економіці, а також збільшення наукового інтересу до проблематики їхнього формування та функціонування, пов'язане насамперед з усебічною активізацією процесів транскордонного співробітництва, які набули свого особливого поширення після розпаду соціалістичного блоку, будучи підсиленими розгортанням процесу європейської інтеграції, включаючи останні дві хвилі розширення ЄС [2, с. 7].

Таким чином, наявність кордону є ключовим спільним індикатором, який характеризує як транскордонні регіони, так і прикордонні території, порівняно з іншими аналогічними об'єктами дослідження. Однак при цьому слід зазначити, що, з огляду на наявні теоретико-методологічні засади дослідження, воно може відбуватися з урахуванням різних чинників розвитку та аспектів функціонування економік прикордонних територій

у межах відповідних транскордонних регіонів, включаючи окреслення доволі широкого кола різнорідних індикаторів.

Насамперед це стосується інституційних процесів і впливу окремих інститутів, розвитку підприємництва та характеру функціонування ринків, інфраструктурного забезпечення, систем регіонального менеджменту і маркетингу, якості людського та соціального капіталу, рівня міграції населення, наявності центрів економічної активності та просторової локалізації бізнесу, ментально-психологічних особливостей населення, його ціннісних орієнтацій, звичаїв і традицій, моральних норм і стереотипів господарської поведінки, стану довкілля тощо.

При цьому слід розуміти, що географічно окреслений кордон насправді є стиком двох або кількох духовних, соціальних, інформаційних, економічних систем з різним рівнем ентропійності, що є базою для політичної архітектури відповідних мікросоціумів. З іншого боку, за умови наявності політичної волі, впровадження відповідної правової бази, здійснення навчально-освітньої діяльності тощо, вказані відмінності можна суттєво знизити. Особливістю нівелювання таких відмінностей є взаємна воля до стимулювання конвергентних тенденцій з обох боків кордону, наявність певної соціальної та політичної «емпатії» у прагненні сформувавши спільну інституційну архітектуру транскордонного регіону.

Така інституційна архітектура, включаючи поєднання елементів формальних і неформальних інститутів, а також відповідних інституцій, є основою для удосконалення інвестиційного клімату в межах кожного транскордонного регіону, стимулюючи як збільшення обсягів надходження інвестицій у розвиток його економіки так і трансфер технологій між суміжними регіонами сусідніх держав.

У кінцевому підсумку досягнення високого рівня інтеграції та конвергенції економік прикордонних територій різних держав, які входять до спільного транскордонного регіону, дає змогу досягати їх стабільного розвитку на міцній інвестиційно-інноваційній основі.

Екстраполюючи вказане узагальнення на дослідження інвестиційно-інноваційних процесів в українсько-польському транскордонному регіоні, варто акцентувати першочергову увагу на тому, що загальна інтенсивність інвестиційних процесів у його межах залишається недостатньою, а частка інвестицій, спрямованих на реалізацію інноваційних проєктів, є близькою до нуля.

Так, за станом на кінець 2014 р. обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку Львівської та Волинської областей з Польщі,

становив близько 450 млн дол. США, або 25% від загального обсягу залучених прямих іноземних інвестицій [9; 10]. При цьому 80% становили інвестиції у фінансову та страхову діяльність, а питома вага коштів, вкладених в інноваційні види економічної діяльності (наукова та технічна діяльність, інформація та телекомунікації), не сягала й 1%. До того ж загальний обсяг польських інвестицій у Львівській області скоротився лише за 9 місяців 2014 р. на 24110,3 млн дол. США або на 5,7%. [8]

У Волинській області частка польських інвестицій скоротилася за 2008-2013 рр. на третину (з 42,6 до 8,6%), а основними сферами вкладення коштів інвесторами з Польщі залишалися фінансова діяльність, деревообробна та харчова промисловість, торговельно-посередницька діяльність [7].

Зважаючи на структуру прямих іноземних інвестицій, що надходять у прикордонні регіони України з Польщі, можна констатувати, що переважна їх частка концентрується поза інноваційними сегментами економіки, а також походять з-за меж українсько-польського транскордонного регіону (оскільки основні центри фінансового та промислового капіталу Польщі концентруються у Варшаві та великих індустріальних містах Заходу країни, і до їх числа складно віднести Ряшів, Люблін або інші міста Підкарпатського та Люблінського воєводства).

Відтак рівень інвестиційно-інноваційного співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні, а також його вплив на економічний розвиток прикордонних територій нашої держави залишається доволі низьким. Це актуалізує необхідність виявлення основних бар'єрів на шляху активізації інноваційно-інвестиційних процесів в українсько-польському прикордонні, а також ставить на порядок дня проблему окреслення пріоритетних напрямів усунення вказаних бар'єрів.

Наукові розробки вітчизняних дослідників, які вивчали цю проблематику, до основних чинників, які заважають ефективному інвестиційному співробітництву між Україною та Польщею, відносять: недосконалий режим іноземного інвестування в Україні, високі трансакційні витрати, пов'язані з невирішеністю інституційних проблем ринкової трансформації, високий рівень економічних ризиків в Україні, брак ресурсів у вітчизняних підприємств для інвестування в зарубіжну економіку, обмеження на трансферт капіталу з України, недооцінка економічного потенціалу Польщі [5, с. 6].

Окрема увага акцентується на корупції, непрозорому законодавстві, неефективній діяльності судів і рейдерстві, які ставлять під загрозу права

та інтереси потенційних інвесторів, що змушує їх утримуватися від роботи на вітчизняному ринку [12, с. 139-140].

Усе це призводить до того, що інвестувати в українську економіку, зокрема у прикордонні регіони нашої держави, зважаються насамперед ті компанії, які володіють достатнім економічним потенціалом та значною вагою у світі, а відтак спроможні, у разі потреби, захищати свої господарські права й інтереси через відповідні інститути ЄС або міжнародні організації. У результаті цього з інвестиційного процесу в українсько-польському транскордонному регіоні виявляються викинутими потенційно найбільш активні та інноваційно-орієнтовані його учасники, а саме: малі та середні підприємства Польщі, локалізовані у межах прикордонних з Україною територій [2, с. 168].

Крім того, вказується, що у принципах економічного устрою обох держав існують вагомі розбіжності, які негативно впливають на взаємну активізацію інвесторів по різні боки кордону. Особливо це стосується збереження постсоціалістичних рудиментів у функціонуванні вітчизняних ринків, виливаючись у надмірний вплив адміністративних органів на економіку та низьку громадську і підприємницьку активність населення [1, с. 80-81].

Проте, на нашу думку, до цього переліку слід додати також низку суспільно-психологічних чинників деструктивного впливу, а саме: відсутність у мешканців прикордонних територій належної мотивації до ведення ефективної підприємницької та інноваційної діяльності в межах українсько-польського транскордонного регіону; прогалини в навчально-освітній підготовці діючих і потенційних учасників транскордонного співробітництва, включаючи трудових мігрантів і представників органів місцевого самоврядування; домінування соціальних стереотипів і психологічних рудиментів радянської доби, які унеможливають налагодження ефективної взаємодії учасників прикордонної торгівлі з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Унаслідок цього в економічному просторі прикордонних територій українсько-польського транскордонного регіону, зокрема у західних областях України, переважають примітивні форми господарської активності, орієнтованої на ведення прикордонної торгівлі. При цьому перехід на рівень інвестиційно-інноваційного співробітництва у транскордонному просторі між Україною та Польщею є заблокованим.

У результаті цього у західні прикордонні території нашої держави не надходить значна кількість інвестиційних ресурсів від польських

партнерів, що знижує їх конкурентоспроможність, одночасно гальмуючи розвиток інноваційного підприємництва та унеможливаючи підвищення якості людського капіталу.

Більше того, значна частина коштів трудових мігрантів замість того, щоб залучатися у сферу транскордонного бізнесу, спрямовується на непродуктивне споживання, створюючи тим самим надмірний попит на нерухомість і збільшуючи рівень непродуктивних витрат серед мешканців прикордоння, насамперед сільської молоді. Це веде до посилення проявів їх девіантної поведінки та поглиблення деморалізації суспільства, насамперед у середовищі таких соціальних груп, як діти і родичі трудових мігрантів, а також їх близькі.

Висновки. З метою виправлення такої ситуації та створення стимулів для розвитку інноваційного підприємництва в українсько-польському транскордонному регіоні доцільно запропонувати низку заходів загальнодержавного та локального характеру.

По-перше, необхідно забезпечити необхідні інституційні передумови для розвитку цивілізованих форм прикордонного і транскордонного підприємництва. Адже «для підприємств у периферійних прикордонних регіонах Західної України з менш розвинутою економікою, географічна близькість до західних бізнес-партнерів та можливості транскордонної співпраці, дають можливість приймати участь у загальноєвропейському процесі створення та руху інновацій через бізнес-партнерів у прикордонні» [4].

По-друге, необхідно розгорнути дієву систему надання навчально-освітніх, інформаційних і консалтингових послуг для тих мешканців українсько-польського прикордоння, включаючи трудових мігрантів, які виявляють бажання працювати у сфері інноваційного підприємництва, у тому числі і за кошти міжнародних донорських організацій, включаючи відповідні програми технічної допомоги ЄС.

По-третє, доцільно запровадити обов'язкові навчальні програми для працівників органів місцевого самоврядування прикордонних територій, які б включали вивчення передового досвіду країн-членів ЄС, зокрема Польщі, щодо роботи з іноземними інвесторами, розробки інвестиційних програм і пропозицій, транскордонних інноваційних стратегій, забезпечення трансферу в регіон інноваційних технологій, здійснення фанд райзингу тощо.

Реалізація цих та інших супутніх їм заходів дозволить нівелювати низку наявних в Україні суспільно-психологічних бар'єрів, які об-

межують інноваційно-інвестиційну активність в українсько-польському транскордонному регіоні. Це дасть змогу створити необхідні соціальні передумови для здійснення позитивних економічних змін у прикордонних областях України, стимулюючи тим самим їх інноваційний розвиток і забезпечуючи зростання рівня конкурентоспроможності. У кінцевому підсумку це приведе до підвищення якості життя мешканців відповідних прикордонних територій і його наближення до стандартів ЄС.

Список використаних джерел

1. Борщевський В. В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство / В. В. Борщевський. – Львів : Аверс, 2009. – 244 с.
2. Гоблик В. В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньо-економічний аспект / В. В. Гоблик ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с.
3. Державний кордон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_кордон_України.
4. Дудка О. Вплив транскордонного співробітництва на розвиток інноваційного підприємництва в західноукраїнському прикордонні [Електронний ресурс] / О. Дудка // Технологический аудит и резервы производства. – 2013. – № 6(6). – С. 22-24. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tatrv_2013_6-6_10.pdf
5. Мельник В. В. Механізми трансформації моделі українсько-польських економічних відносин у контексті стратегічного партнерства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / В. В. Мельник; Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2001. – 20 с.
6. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. А. Мікула ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2004. – 395 с.
7. Павліха Н. Особливості транскордонного інвестиційного співробітництва України та Польщі [Електронний ресурс] / Н. Павліха, М. Лугова // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. – 2013. – Т. 2. – С. 71-75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/UPmcp_2013_2_19.pdf
8. Прямі інвестиції Львівської області у січні-вересні 2014 року [Електронний ресурс] // Експрес-випуск Головного управління статистики у Львівській області. – 2014. – 14.11. – №287. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2014/v04040914_287.pdf
9. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці Волинської області [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Волинській області. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
10. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці Львівської області [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/oper/2014/t100914_5.pdf

11. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку / І. Студенніков // Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України. За ред. С. Максименка. – К. : Логос, 2000. – 171 с. – С. 138-170.
12. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат / М. Янків. – Львів : Світ, 2011. – 384 с.

Babiy H. Y. Investment and innovation processes in the Ukrainian-Polish cross-border region in the context of border areas.

Features of development of the borderline areas of Ukraine within the framework of the Ukrainian-Polish cross-border region are investigating. The attention is accenting on key problems which are limiting the investment and innovation activity of economic subjects in the borderline regions of West Ukraine. Group of socio-psychological factors which have a destructive influence on the activation of investment and innovation processes in the Ukrainian-Polish transboundary region are celebrated. Proposals that directed to forming of suitable investing climate in Ukrainian-Polish borderland are made. Their application to practice would be stimulate of activity of enterprises to increasing of number of innovation projects which would have an innovation effect.

Key words: trans-border cooperation, borderlands, transboundary region, innovation-investment activities, socio-psychological environment.

Бабій Г. Я. Инвестиционно-инновационные процессы в украинско-польском трансграничном регионе как основа социально-психологических изменений на приграничных территориях.

Исследуются особенности развития приграничных территорий Украины в рамках украинско-польского трансграничного региона. Акцентируется внимание на ключевых проблемах, ограничивающих инвестиционно-инновационную деятельность хозяйствующих субъектов в приграничных областях Западной Украины, входящих в состав украинско-польского трансграничного региона. Отмечается группа общественно-психологических факторов деструктивного влияния на активизацию инвестиционно-инновационной деятельности в украинско-польском трансграничном регионе. Обосновываются предложения, направленные на формирование благоприятного инвестиционного климата в украинско-польском пограничье, ориентированного на активизацию инновационной деятельности предприятий и увеличение объема инвестиционных проектов инновационного характера.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, приграничные территории, трансграничный регион, инновационно-инвестиционная деятельность, общественно-психологическая среда.